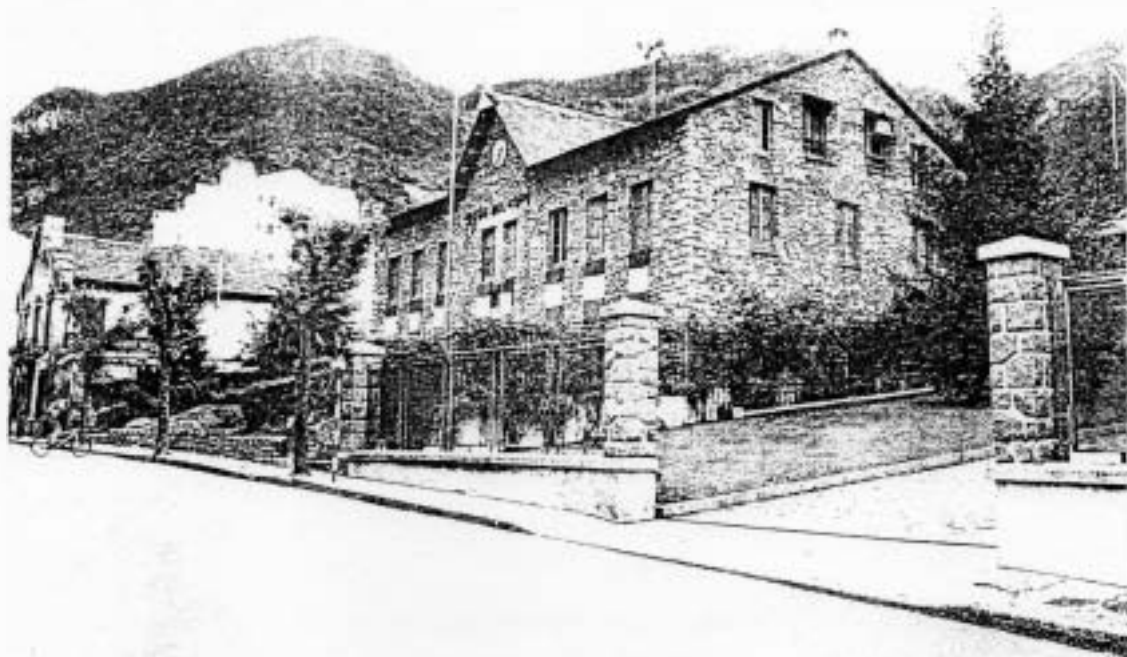

TRAVESSADA DE CATALUYA A PEU21^a ETAPA LA FARGA DE MOLES - COLL DE LA BOTELLA (19,6 Km , 59 part.)

VISTA GENERAL DE LA VILA DE SANT JULIÀ DE LÒRIA

/8 de Juny del 1986/ Es desperta el campament als vols de les sis del matí, entre la mandra i els badalls tothom enllesteix per a la marxa; deixem les tendes parades però tancades, i a tres quarts de set deixem el càmping de la Farga de Moles enfilant per la carretera de la Seu d'Urgell a Andorra, en direcció a la duana. La passem pel lloc on s'estacionen els camions; en el control fronterer no hi ha cap problema, però els guardes queden enbadalits per la manifestació excursionista.

Després de l'atur fronterer, el GR-7 segueix un quilòmetre per la carretera; trobem un rètol on s'assenyala la desviació del GR que diu:

LA CASA DEL COMÚ DE SANT JULIÀ DE LÒRIA

GR-7 - LES ESCALDES I ANDORRA LA VELLA 6h 30' (PER LA RABASSA). Nosaltres aquí deixem el GR-7 definitivament i continuem per la carretera cap al nucli de Sant Julià de Lòria, on arribem a les nou; primera parada de descans que aprofitem per esmorzar i comprar quelcom d'alimentació.

La vila de SANT JULIÀ DE LÒRIA (4321 habitants el 1983) es troba a 939 m d'altitud, en una petita vall molt assolellada situada (en el nucli antic) a l'esquerra de la Valira, arredossada a la falda de les muntanyes del pic de la Peguera i de la Rabassa (E. i S.E.) i de l'aspra muntanya de Rocafort.

Té encara en part vigència la interessant descripció de la població que fa J. Aladern en les seves Cartes andorranes del 1882: - Sant Julià és un poble realment gran i bonic (...) Té un carrer molt llarg i una plaça molt notable, plens un i altra de botigues, en les quals se nota molt de moviment. Sant Julià és la verdadera clau d'Andorra. Com en la part de França la vall és poc menos que incomunicada, la major part de l'any, tot passa per aquí. Los habitants d'aquest poble

FABRICA DE TABACS DE SANT JULIA

tenen un esperit molt comercial: proveeixen a la Seu tots los articles de més consum; i allí acudeixen a buscar-ho tot los habitants de la vall, no calguent-los així baixar a la Seu. Hi ha a Sant Julià fusters, ferrers, estancs, tendes de pesca salada, drogueries, botigues de roba etc. etc., tot en gran nombre; de manera que mirant baix lo punt de vista comercial, és la Barcelona d'Andorra. És un poble ple de vida. A més d'això, Sant Julià és lo cau dels contrabandistes d'aquest terreny (...)

Los paquetaires introdueixen a Espanya tabac del país o bé gèneres francesos i de tornada entren carregats de capses de cerilles, que introdueixen a França, que, com saps, allí estan estancades i valen diners ... -

L'antic camí ral, que seguia el curs del riu, es confonia si fa no fa amb el - carrer llarg i estret - que l'Aladern petjava fa cent anys i que era, en aquell temps, el centre comercial de la vila amb - la plaça molt notable - , la Plaça Major del poble, que abans tenia una font al mig, amb graons de pedra, on les dones anaven a cercar l'aigua.

El camí-ral es tornava a apropar després a la Valira en una gorja estreta i tenebrosa que impressionà al viatger observador i sensible que era Aladern: - Sortint de Sant Julià pareix acabar-se la vall; mira cap allà on vulgues, no veus més que muntanyes que se t'oposen al pas (...) entre dos cingles arrimadíssims i en regolf s'obre aquest pas, formant riu i camí quasi tot una mateixa cosa, tant, que en temps d'avinyudes aquest desapareix cobert per les aigües. És un lloc verdaderament agreste; gira't pel costat que vulgues, no veus més que espadat de roca a quatre passes, a tots peus lo riu corrent escapat, i a dalt, un tros de cel, un cel blau i pur com un tros de mar llatina (...) Camines poc més d'un quilòmetre d'aquesta manera i l'horitzó s'eixampla, encara que poc, però lo suficient per no veure't tancat entre roques. Forma aquest clar que t'alegra la vista l'afluència d'un petit riuet que baixa de Biassarri -. En aquest punt, en efecte, se surt de la gorja de Sant Julià i es troba la petita esplanada d'Aixovall, on el riu d'Aós s'uneix amb la Valira.

L'augment incessant del trànsit féu adoptar la solució de fer un nou tram de carretera per sota del poble, seguint per l'esquerra el curs de la Valira, destruïnt el conjunt paisatgístic que feia de Sant Julià de Lòria, un dels pobles més bonics de les valls.

L'església parroquial de Sant Julià de Lòria, dedicada a sant Julià i a sant Germà, obra d'origen romànic, fou refeta el 1941 i ampliada en 1976. Resta al costat N. del temple l'antic campanar de torre, de planta quadrada, bella obra romànica del segle XII, amb tres cossos de finestres geminades i arcuacions cegues i bandes llombardes en la decoració. Cal citar també l'altar barroc de la Puríssima, obra dels segles XVII - XVIII, una imatge de la Mare de Déu del Remei del segle XIII i una altra talla de fusta, un Crist, del segle XVII.

L'himne andorrà fou compost per un fill de Sant Julià de Lòria, el sacerdot Enric Marfany, organista de la catedral de la Seu d'Urgell

(fou interpretat per primera vegada el 1921 i el bisbe Joan B. Benlloch, que fou també l'impulsor de la carretera d'Andorra la Vella, n'escriví la lletra). Han estat molt vinculats a la vida de Sant Julià l'historiador català Ferran Valls i Taberner i l'escriptor català Lluís Capdevila, que hi visqué molts anys i hi morí (1980).

Acabat l'esmorzar ens reagrupem a l'avinguda CANOLIC per prosseguir la marxa. Aquesta avinguda és de recent construcció, formant un cinturó que passa ran del riu Valira, destinat a donar més fluïdesa al trànsit rodat, que abans havia de passar pel centre de l'estret casc antic; circulant per aquesta avinguda ens crida l'atenció un cartell col·locat quasi bé sobre del coronament d'un pont que travessa el riu Valira que diu: 7 - 11 - 82 aquí arribà el nivell de l'aigua; quan ens ho imaginem quedem esgarriats de com devia anar la riuada en aquella nit de mal son.

PORXADA I FAÇANA DE L'ESGLÉSIA DE BIXESSARRI

Continuant per la carretera d'Andorra arribem al poble d'Aixovall; aquí deixem la carretera d'Andorra per enfilegar la d'Aós de Civís; creuem la Valira pel pont de la carretera, ja que el pont romànic és trencat per la seva part central. Trobem a l'esquerra de la carretera el dipòsit d'aigua de Sant Julià i un tros mes amunt, a la dreta de la carretera i ados-

sat a la muntanya, la capelleta de Ntra. Sra. de Candòlic, des d'on dirigim la mirada cap a la banda oposada per albirar el santuari de Candòlic, visible en una clariana de les muntanyes. Altitud: 1020 m.

Al nord de Sant Julià, seguint la Valira contra el curs del corrent, trobem el poble d'Aixovall (antigament dit també Eixovall o Xovall), sortint de la gorja, en una petita plana, a la dreta de la Valira, damunt la seva confluència amb el riu d'Aòs. Tenia 124 habitants el 1983. Hi ha dos hotels, fets modernament, dues masies i una petita capella de Santa Filomena. Inmediatament abans del mesclant d'aigües un pont romànic de pedra, dit el pont d'Aixovall, unia el llogaret al camí-ral (després carretera) per damunt de la Valira, que es conservà intacte fins els

UN DELS PONTS PER CREUAR EL RIU AÓS

anys seixanta, quan fou escapçat (per necessitats d'aixample de la carretera) el muret que el prolongava en elegantíssima corba; les inundacions del novembre de 1982 trencaren la part central del pont pel xoc d'un enorme dipòsit de gas que arrossegaven les aigües furioses de la Valira, i aleshores el riu d'Aòs causà també grans estralls a Aixovall i a la carretera que s'enfila passant per Bixessarri fins enllà de la frontera.

AÓS DE CIVIS, AL FONS, LA TORRE MEDIEVAL DEL COLOMER D'EN JOVANY

Continuant per la poc transitada carretera d'Aós; veiem el restaurant BORDA que resta tancat. Al poc, arribem al petit poble de Bixessarri, on fem una parada de descans i possible reagrupament, davant la font de la CULTIA (alt. 1230 m.) . Passat el poble de Bixessarri hi ha una bifurcació de carreteres amb uns indicadors que diuen: 4 Km ermita de CANOLICH , 4,1 Km Os de Civis. Un xic més amunt tenim la sort de contemplar un espectacle poc freqüent: un ramat d'isards dalt de la muntanya, amb un parell de mascles barallant-se per la possessió del ramat; és la natura autènticament salvatge.

Font dels Rocs, a la dreta de la carretera (alt. 1250 m.). Ens trobem amb tot un seguit de fonts que donen fruïssó a l'excursionista. També, a la dreta, la font del Fener de Garxoles, d'aigua ferruginosa (alt. 1260 m.); sembla talment que la pedra estigui tacada de sang, tot i així, la tastem. També copsem els estralls provocats per la riuada del 82 que destrossaren la carretera, principalment en els revols i que ara s'estan arrançant amb murs de formigó. Arribem al pas fronterer, pont sobre el riu d'Aós, en la divisòria d'estats, sense cap vigilància humana. Sortim del territori an-

AÓS DE CIVIS, POC DESPRÉS DE PARTIR

dorrà. A la dreta tenim les ruïnes de l'antiga farga d'Aós. Més amunt dos ponts permeten passar i traspasar d'una riba a l'altra, quedant-nos finalment a l'esquerra, i passant per uns engorjats molt espectaculars.

El petit poble de Bixessarri (9 habitants el 1983) avui conegut també per Bississarri, situat a sota el pic d'Aós, i a 1180 m. d'alt., a la mateixa riba esquerra del riu d'Aós, amb cases que conserven l'estructura de les antigues cases andorranes (com Can Pere) i una petita església de pedra amb campanar d'espadanya.

Passat Bixessarri, la carretera es bifurca, i vers el S. corre el brancal que, després de marcades giragonses, arriba al santuari de Canòlic, situat a 1528 m. d'altitud. El santuari, dedicat a la Mare de Déu de Canòlic, patrona de la parròquia de Sant Julià de Lòria, és un edifici de factura moderna, d'una nau i campanar d'espadanya, on es venera la imatge mariana, talla policromada romànica, molt expressiva, que segons la tradició fou trobada el 1223. S'hi celebra un concorregut aplec el darrer diumenge de maig, cada any.

UNA PART DE LA COLLA EN LA VALL DE SETÚRIA

Al final dels engorjats, la vall s'aixampla, permetent la visió del poblet d'Aós de Civís. Pont sobre el riu d'Aós, que traspassem cap a la riba esquerra; a la nostra dreta hi ha el bar " El Pont " que resta tancat per reformes. Entrem al poblet d'Aós de Civís (1650 m. d'altitud); aquí fem la tercera parada de descans, reagrupament i reposició d'aliments. Hi ha en aquest poble un parell de botigues que venen records, articles de ferralla, de coure etc... i, per cert, el que ens crida més l'atenció, és el sostre ple de pernills. També veiem els treballs que s'estan fent de contenció amb murs de formigó, en les ribes del riu Aós, com a conseqüència dels estralls de la riuada de la tardor del any 1982.

El poble d'Aós de Civís, dit antigament Os d'Urgell o de Civís, és situat sobre un petit turonet en la part de tramuntana del terme, vora el riu d'Aós, just abans que hi conflueixin per la dreta el torrent d'Avellà i per l'esquerra el torrent que neix sota el pic d'Aós (2406 m.) Aquest és el més occidental de la serra d'Enclar i, ensems, termenal de les parròquies d'Aós i d'Andorra i de Sant Julià de Lòria. Esclaonat en

VALL DE SETÚRIA, S'OBSERVEN ELS ESTRALLS DE LA RIUADA DEL 82

un vessant amb l'església al capdamunt, el poble és petit, format per cases amb teulats a dos vessants. El Spill del 1519 en fa una bona descripció, encara actual. Diu que el sòl de la vila fa de muralla perquè per una part hi ha un vall o espadat (valletjada de rocha) i per l'altra, en un gran balç de roca, hi ha el riu. L'església, al cap de la població, feia de castell (hi havia una sabatana, una espingarda i un bossó). L'església parroquial de Sant Pere de Aós és romànica, però ha estat força modificada, és d'una nau amb capelles laterals i l'absis transformat en rectangular. A migdia hi havia antigament un porxo, les pintures romàniques del qual són avui al Museu Diocesà d'Urgell. El lloc és el centre de la vall d'Aós, aigua amunt del pont de Bixessarri; aquesta conca, tot i que geogràficament és andorrana (l'única via de comunicació còmoda d'Aós és la carretera que, seguint el curs del riu, l'uneix a Sant Julià de Lòria), ha pertangut sempre políticament a l'Alt Urgell. El 1981 hi vivien 42 persones (36 el 1970). Prop del poble hi ha la construcció medieval del Colomer d'En Jovany, torre quadrada amb teulat de llicorella piramidal.

LA VALL DE SETÚRIA ANDORRANA

Prosseguim la marxa enfilant el carrer de l'església, cap a la molt marcada vall de Setúria. Anem per la banda dreta de la vall, remuntant; Pont sobre el riu Setúria; passem a l'altre costat tot seguint una pista ascendent, ara, per la riba dreta del riu. Veiem a l'esquerra nostre, la borda de Setúria que resta tancada; la part baixa del corral pot servir d'aixopluc.

En arribar a la fi de la pista que remunta la vall de Setúria, també s'acaba la Catalunya estricta; entrem novament en terres andorranes. Tenim als nostres peus el riu Setúria, que hem de travessar a gual; a la nostra dreta, un torrent que baixa del coll de la Botella, d'aigüa ferruginosa; tal com diu la nostra topo-guida ens emparrem, grimpant, pel llom que queda entre els dos rius; per cert que ho trobem molt perillós, sobretot per la gent poc avessada en aquest tipus d'escalada; els que ho fan molt bé, són els nostres entranyables avis de la travessada: en Vicenç Carbonell i en Torres, que enfilen un senderó que passa per la banda dreta del torrent del coll de la Botella molt més fàcil i assequible per a tothom que s'estimi llur integritat física. Amb això admirem el seny i l'experièn-

EL PIC NEGRE I EL PIC ALT DE LA CAPA

cia capdal de les persones grans.

Ens tornem a parar i reagrupar en la font de la XONA presidida per un cartell de fusta. Són tres quarts de dues de la tarda. Sols queda una forta pujada per arribar al coll de la Botella. Decidits, ens atensem per fer l'últim esforç de la jornada, tot pujant pel dret en direcció N.E., en Vicenç Carbonell i en Torres prefereixen anar tot xino-xano per un camí carreter que fa amplis revolts, però que a fi de comptes també porta al coll de la Botella.

A dos quarts de tres som a la carretera del coll de la Botella al coll de Cabús (2060 m.). Observem una vegada més les bordes de Setúria, a baix, a l'esquerra. Més amunt, el coll de Cabús que comunica amb la vall de Tort, tributària de la vall Ferrera. A dalt, i d'esquerra a dreta, el Pic Negre i el Pic Alt de la Capa, on hi veiem els remolcadors de l'estació d'esquí d'Arinsal. Són tres quarts de tres quan ens posem a dinar asseguts sobre la gespa. Quí diu que estan cansats ?; la quitxalla, jugant a tirar-se pinyes pel damunt. També copsem els senyals del nou GR-11 que passa per aquets coll i quedarà definitivament agençat per aquest estiu.

FONT DE LA XONA, SITUADA PER SOTA DEL COLL DE LA BOTELLA

I renoi quin tip d'esperar els autocars; Són les quatre i encara no arriben; el comentari més freqüent és: I si no venen, que ferem ?. Des d'aquí dalt, tenim els ulls fixats en la carretera d'allà baix, que des de Pal serpenteja sota els nostres peus. De cop i volta els veiem apareixer. La tranquil·litat i la satisfacció es fa patent en els rostres de tothom. És un quart de cinc de la tarda; ens afanyem per fer unes fotografies de grup, davant el rètol indicador del coll. Després sabriem que en lloc d'anar cap a Pal, havien anat cap a Arinsal; es clar, no hi erem allà !.

Hi ha un petit accident, afortunadament sense conseqüències greus, doncs, la petita Marta Sagarra se li ha enganxat el peu amb la forquilla de la porta de l'autocar; l'ensurt és molt gros, pel xòfer i per la mare. La portem al hospital d'Andorra per estar tranquils; mentre els altres anem a desparar les tendes a la Farga de Moles.

El trànsit per dins d'Andorra és molt lent degut a què l'avinguda principal és mig ocupada per la mitja marató que es fa anualment en aquesta capital. Passem la duana a les sis de la tarda. Mentre desparem les tendes, i les carregem a l'autocar, ve un taxi amb la família Sagarra i l'Andreu

TOTS ELS MARXADORS EN EL COLL DE LA BOTELLA

Arenes que els ha acompanyat, i amb la tranquil·litat d'haver passat una revisió mèdica i sense cap trauma de gravetat; sols la cama envenada. Són dos quarts de set quan sortim de la Farga en direcció a Vilanova. Agafem el túnel del Cadí; aleshores quedem desconectats de l'altre autocar que ha fet la fugida pel seu compte. Fem una petita parada a Navàs per estirar les cames i beure quelcom i arribem sense més a Vilanova i la Geltrú a dos quarts d'onze del vespre.

BIBLIOGRAFIA: Gran Geografia Comarcal de Catalunya

Vol. 16 L'Alt Urgell - Andorra

Ramon Cases i Vidal

